

Članak je proizvod dugogodišnjeg rada autorke kroz pružanje psihološke asistencije devojkama i ženama lezbejske orijentacije i edukativne programe iz oblasti različitosti za brojne ženske i mešovite nevladine organizacije; Članak izlazi u okviru psihološkog web savetovališta Labrisa I "nastavlja se" na prethodno objavljene u januaru i junu 2004.;

"NE, MENI SE TO NE DEŠAVA" (ili NASILJE U LEZBEJSKIM PARTNERSKIM ODNOSIMA)

Nasilje u partnerskim odnosima se u svojoj zastupljenosti i razumevanju same dinamike najpre pridružuje heteroseksualnom partnerskom odnosu u kojem je žena izložena nasilju od strane partnera. Sasvim ispravno, jer posmatrajući kako ženu tretira patrijarhalno društvo i uzev višestruko većinsku heteroseksualnu populaciju kao činjenicu, većina slučajeva prijavljena različitim službama opisuje upravo pomenuti kontekst. Od osoba koje vrše nasilje, iznad 90 % su osobe muškog pola i najčešće nasilje primenjuju prema svojoj venčanoj supruzi. Svakako, nisu svi muškarci nasilni niti su sve žene žrtve nasilja. Praksa ukazuje na ove parametre na osnovu uzorka svakodnevno prijavljenih slučajeva različitim nevladinim i vladinim službama i tiče se osoba koje se zateknu u situaciji nasilja u kojoj su uloge jasno diferencirane gde jedna osoba vrši nasilje, a druga trpi nasilje - uzorak ne pokriva opštu populaciju.

Da bi rasvetlile ovaj problem, ženske nevladine organizacije su u našoj zemlji bile i ostale predvodnice prevencije, edukacije i intervencije kod slučajeva nasilja u partnerskim odnosima (i šire, nasilja u porodici i seksualnog zlostavljanja žena i dece). Uobičajeno za ženske pokrete u svetu je da se žene kao počiniteljke, iako višestruko manje zastupljene od počinitelaca, nedovoljno analiziraju ili se njihova zastupljenost i zakonitosti koje pripadaju njihovom ponašanju rasvetljavaju tek u nekoj od kasnijih razvojnih faza pokreta. Prirodno je, zato što glavni zadatak suzbijanja nasilja zasnovanog na rodnoj pripadnosti jeste dekonstrukcija muške moći, odnosno patrijarhalnih društava. Predrasuda na strani većine opšte populacije je da su sve feministkinje lezbejke i/ili da su lezbejke sve žene koje se okupljaju radi izvesne javne akcije koja je usmerena ka društvenoj promeni. U stvarnosti, prema znanom obrascu prema kojem se vrši marginalizacija ma koje ranjive / manjinske grupe, i unutar ženskog pokreta u svetu, "različite žene" kao što su žene druge nacionalnosti, veroispovesti, fizičke i intelektualne sposobnosti, rase, seksualne orijentacije, godina starosti i sl. ulažu dodatan napor da bi princip "jednakih mogućnosti za sve" dobio svoju potvrdu u praksi. Dakle, čak i unutar ženskog pokreta. Time i lezbejska seksualna orijentacija i lezbejski partnerski odnosi čekaju dugo na pravilnu vidljivost. Nije drugačije kod nas. Ovim se produžava vreme trajanja još jednog od tabua - da nasilje u lezbejskim partnerskim odnosima ne postoji.

Pretpostavka da žena ne vrši nasilje prema svojoj voljenoj partnerki, u temelju polazi od toga da žene generalno nikada ne vrše nasilje, kao i to da ne vrše prema drugim ženama. Ovaj članak je pokušaj da se demistifikuje stvarnost u ljubavnom odnosu između dve žene koji kako ranjiv i za neke druge probleme, može biti ranjiv time što se stvorio prostor za odvijanje nasilja. Specifičnosti koje nosi svakodnevica devojaka i žena lezbejske orijentacije su od neprocenjivog razumevanja za nastanak i odvijanje nasilja.

ISTO I RAZLIČITO

Naslov članka stavlja žene kao najbrojniju marginalizovanu grupu pod istu kapu. I jedne i druge, i heteroseksualne i lezbejke, će se od nasilja najpre braniti poricanjem i minimiziranjem: “Ne, to se ne dešava meni”, “Bilo je samo jednom”, “Ja sam kriva”, “Nije strašno”. Pratiće ih osećanja stida, straha, krivice, niskog samopouzdanja, niskog samopoštovanja: “Sramota me da nekome ispričam”, “Zašto ja?”, “Niko mi neće verovati”, “Ne sme da sazna da sam rekla”, itd.

Samo neki od mitova koji prate žene koje su izložene nasilju, bez obzira na njihovu seksualnu orijentaciju tiču se:

- “Uzroka nasilja”, npr. da je nasilje prouzrokovano konzumiranjem droge i alkohola, stresom, preživljenim nasiljem u detinjstvu, nemogućnošću kontrole besa i problemima u komunikaciji. Jednak je “uzrok” odnosno pravilnije nazvano CILJ, bez obzira na seksualnu orijentaciju, i sastoji se u kontrolisanju druge osobe i demonstriranjem sopstvene moći na njenu štetu.
- “Uzajamnosti”, za parove gde postoji nasilje kaže se često “da se tuku” umesto sagledavanja da je jedna osoba izložena nasilju dok druga vrši nasilje. Česte su interpretacije ovog mita da je nasilje način komunikacije između posmatrane dve osobe ili još pojačano u lezbejskim odnosima na način “lezbejski odnosi su uvek odnosi jednakosti”, želeći da se istakne da lezbejski odnosi ne nose neravnopravnost polova kao u heteroseksualnim vezama.
- “Nasilje vrši fizički jača osoba”, te se time ponašanje nasilnih muškaraca u heteroseksualnim vezama objašnjava (čitaj: opravdava), čak se fizička snaga navodi na listi “uzroka”... U lezbejskim odnosima, ovaj mit stigmatizuje ciljnu grupu onih lezbejki koje svoje veze autentično praktikuju kroz “butch and femme” obrazac i podstiče se verovanje da se nasilje dešava samo u tim vezama.

Kao efekti nasilnog ponašanja, zajednički za žene koje su izložene nasilju, važe: samookrivljavanje, ljutnja i bes, poremećaji u ishrani i spavanju, osećanja beznadežnosti, bespomoćnosti, depresije, anksioznosti, napetosti, izbegavanje socijalnih situacija, istreniranost u zadovoljavanju potreba osobe

koja vrši nasilje (često ponavljanje u narednim odnosima), fizičke povrede i stalni bolovi u telu, glavi...

ODVIJANJE NASILNOG OBRASCA U LEZBEJSKIM PARTNERSKIM ODNOSIMA

*Još 1986. Barbara Hart je u knjizi *Naming the Violence: Speaking Out About Lesbian Battering* pružila definiciju nasilja u lezbejskim vezama. Ono predstavlja obrazac ponašanja koji uključuje nasilje i prinudu i njime lezbejka ima nameru da kontroliše misli, uverenja ili ponašanje svoje intimne partnerke ili da je kazni što joj (počiniteljki) pruža otpor. Jedan incident fizičkog nasilja, prema ovoj definiciji, ne oslikava obrazac premlaćivanja u lezbejskim partnerskim odnosima. Fizičko nasilje nije premlaćivanje ukoliko ne rezultuje ojačanom kontrolom nasilnice nad žrtvom. Dalje je navedena lista strategija / taktika koja čini srž nasilnog obrasca.

Emocionalno / psihološko zlostavljanje: ponižavanje, degradacija, laganje, izolacija, manipulacija, ne deli važne informacije.

Ekonomsko zlostavljanje: kontrola prihoda, mešanje u sferi zaposlenja i obrazovanja, korišćenje zajedničkog računa bez dopuštenja partnerke, kupovina vrednosti samo na svoje ime, ne radi a traži od partnerke da je izdržava.

Pretnje: fizičkim i seksualnim nasiljem i uništavanjem imovine, pretnje nasiljem u odnosu na treće osobe, uhodjenje, uznemiravanje.

Kontrola kroz podsticanje homofobije: pretili da će reći porodici, prijateljima, poslodavcu, policiji, crkvi..., "zaslužuje sve što joj se dešava zato što je lezbejka", uverava je da joj niko neće verovati zato što lezbejke nisu nasilne, nema rešenja za nju u homofobičnom svetu.

Seksualno nasilje: silovanje, seks na zahtev, uskraćivanje seksa, prinuda na seks sa drugom osobom, poricanje reproduktivnih sloboda, upotreba degradirajućeg seksualnog jezika.

Uništavanje imovine: cepanje odeće, lomljenje predmeta u kući, isključivanje telefona, provaljivanje u stan i nasilno ostajanje, zlostavljanje kućnih ljubimaca, bušenje auto-guma, podmetanje požara i kradje.

Fizičko nasilje: napadi uz upotrebu pištolja, noževa, žice, cipela sa visokom potpeticom, polomljenih flaša, jastuka, cigareta, korišćenje otrova; grebanje šutiranje, udaranje, šamaranje, guranje niz stepenice, zaključavanje ili druga vrsta kažnjavanja, golicanje dok se ne izgubi dah ili usledi napad panike; lišavanje partnerke sna, toplote ili hrane.

SPECIFIČNOSTI KOJE POSPEŠUJU ODVIJANJE NASILNOG OBRASCA

Neki od mitova o nasilju u lezbejskim odnosima pospešuju odvijanje nasilnog obrasca i time otežavaju svakodnevnicu lezbejki koje su izložene nasilju. Jedan od mitova podstiče verovanje da lezbejski odnosi nikada nisu nasilni. Polazište je da su ženski odnosi uvek nežni, delikatni, i sl. To ujedno povlači i da se nasilju u lezbejskim odnosima, ukoliko prepoznato, umanjuje ozbiljnost. Iz iskustva lezbejki koje su izložene nasilju, reč je o “pravom” zlostavljanju.

Još jedan mit, naročito promovisan u okviru samih ženskih, feminističkih ili lezbejskih zajednica se odnosi na pretpostavku da se u nasilnim lezbejskim odnosima nalaze apolitične lezbejke. Navedenom pretpostavkom, na nasilje su “imune” sve one koje se uključuju u ženski pokret na politički način i postaju aktivistkinje, dok se stigma pomera na druge koje svoju orijentaciju i identitet žive van ovog konteksta, u kontaktu ili ne sa aktivistkinjama i ženskim pokretom. Važno je razumeti da su upravo one izolovanije i sa umanjenom šansom da dobiju adekvatnu pomoć. Ovim pomeranjem težišta, nanovo se odlaže suočavanje sa stvarnošću da se nasilje može dogoditi u bilo čijem lezbejskom partnerskom odnosu, a da će upravo ovaj mit, kako “štititi” aktivistkinje, tako im i nametnuti očekivanja na koja će one najčešće odgovoriti zakasnelim saopštavanjem da nasilje postoji ili će ovu “tajnu” dugo čuvati i možda je uopšte nikome neće poveriti. Imperativ je “čuvati imidž”, naročito ukoliko žena ili par čine neku vrstu role-modela (npr. istaknute aktivistkinje, dugotrajna veza, i sl.). Nije retko da aktivistkinje i ne prepoznaju nasilje pravovremeno. Prijavljivanje nasilja, bilo na strani žrtve ili počiniteljke, sprečava umnogome osećanje stida. Stid da ste premlaćeni od strane žene ili da ste žena koja tuče drugu ženu, nadvladava potrebu za pronalaženjem dostupnih izvora pomoći.

Lezbejska zajednica se odlikuje malom veličinom i nedovoljnom otvorenošću, čime se sužava mogućnost bezbednog obelodanjivanja nasilja. Kao i kod svake druge zajednice, postoje pokušaji kreiranja moralnih kodova /etike i u okviru ove. Značajan nedostatak čini to da svako “organizovano” kreiranje kodeksa koji se tiče svakodnevnicu lezbejki najpre stiže od feminističke zajednice koja i sama po sebi nema dovoljno regulisanu etiku. U nekim slučajevima, upravo preuzimanje “butch and femme” modela na neautentičan, već politički poželjan način, otvara legitiman prostor za odvijanje nasilja gde se butch partnerka može “pokrivati” različitim “mačo” ponašanjima, spolja u “šarenoj kutijici brige i ljubavi”, a u srži izuzetno kontrolišućim. Najteže prepoznatljive nasilne radnje za žene koje su izložene nasilju su u sferi emocionalnog zlostavljanja. Ipak, kada partnerka/e prepozna/ju nasilje, neophodno je da pomoć potraže i žena koja je izložena nasilju i njena partnerka koja nasilje vrši. Obraćanje za pomoć može i ne mora biti zajedničko i u istom vremenskom trenutku. Za počiniteljku, primljena psihološka asistencija nosi umnogome bolju prognozu nego kod počinilaca.

Šta je važno znati o lezbejskim partnerskim odnosima u kontekstu nasilja?

Iako se za lezbejske odnose unapred misli da su oslobođeni od dinamike moći koja se crpi iz seksizma i mizoginije (kao kod heteroseksualnih parova), stvarnost je drugačija. Pored slučajeva kada dinamika moći koja uzrokuje nasilje u lezbejskim odnosima može imati sličnosti sa onom u heteroseksualnim, važno je pogledati razlike. Lezbejkama nedostaje moć koja je zagantovana muškarcima i uz to ojačana korišćenjem muške privilegije. Opresija kojoj su izložene može (naspram kategorije moći) igrati važniju ulogu u razumevanju odvijanja nasilja. Veoma je važno imati budnost za efekte internalizovane mizoginije i internalizovane homofobije na partnerski odnos. Lezbejka može osećati mržnju prema samoj sebi kao ženi i lezbejki, kao i drugim ženama i lezbejkama, te sebe (i druge) okrivljavati za seksualnu orijentaciju uz intenzivna osećanja samoprezira i samognušanja (“Možda su lezbejke stvarno bolesne i zaslužujem da me ponižava...” ili “Mama me konačno opet prihvatila, nikad joj ne bih rekla ništa loše o njoj”). Ukoliko ovog procesa nije svesna, posledice mogu biti razarajuće po odnos. Umesto prepoznavanja i imenovanja nasilja, duge depresije se takodje mogu javiti kao “tihan” simptom.

Prema nekim stranim studijama koje istražuju prijavljivanje nasilja, lezbejke koje saopštavaju veću potrebu za kontrolom će takodje saopštiti češću upotrebu nasilnih taktika u konfliktima sa svojom partnerkom. Da bi se razumelo zašto se osoba odlučuje na nasilje (izabrani način ponašanja), važno je uočiti šta ona dobija takvim ponašanjem. Ponovljeno korišćenje nasilja iz njene perspektive znači da veruje da će tako postići (ma koji) željeni cilj. Lezbejkama je onemogućena kontrola nad različitim aspektima života, bilo da su otvorene što se tiče svoje orijentacije ili ne. Ukoliko je devojka ili žena otvorena da je lezbejka, može izgubiti (primarnu) porodicu, prijatelj(ic)e, decu, zaposlenje, (iznajmljeni) stan, i sl. To važi i za razne druge privilegije koje većinska populacija ima “zdravo za gotovo”. Onog trenutka kad je “out”, žena više nema kontrolu nad reakcijama drugih i nastaje pretnja da će biti diskriminisana. Ukoliko nije otvorena što se tiče orijentacije, to povlači stalni napor da se istina sakrije i stalni stres. Kad se sagleda preostali stepen kontrole nad svojim životom, nije neobično da će u tom “ostatku” iskazivati potrebu da pokaže izvesni autoritet.

Zatim, lezbejke koje saopštavaju viši nivo fuzije će saopštavati takodje češće korišćenje nasilnih taktika u konfliktima sa svojim partnerkama. Koncept “stapanja” ili “fuzije” se koristi da objasni genezu intimnosti i konflikta u lezbejskim partnerskim odnosima. Kolokvijalno, lezbejke ovu pojavu prepoznaju kao izrazitu bliskost za koju smatraju da “na specijalan način postoji samo izmedju dve žene”, a koja često uključuje i odnos zavisnosti. Jedno od objašnjenja fuzije jeste da je to odgovor na neprijateljsko okruženje, praktično strategija da lezbejke zadrže svoje granice kao par, a usred stalnih pretnji integritetu samog odnosa. Unutar navedene dobre svrhe fuzije, ona može podstaći doživljaj istosti koji na duži rok partnerskom odnosu nosi frustraciju. Ako se kao priznanje vrednosti odnosa vidi stapanje jedne u drugu

("mi" umesto "ja"), svaki čin koji se doživi kao diferenciranje ili distanciranje može biti doživljen kao pretnja. Druge prateće reakcije su osećanja očaja, panike, "isprovociranosti" i (ubitačnog) besa. Naravno da intenzitet emocija nije uzrok nasilju, puno nas ne pribegava nasilju kad oseti intenzivne emocije. Intenzitet kreira hitnost za koju je nasilje samo jedan od ponudjenih odgovora.

Sledeće, studije ukazuju da će lezbejke koje saopštavaju češću upotrebu nasilnih taktika prema svojim partnerkama, saopštavati i viši nivo zavisnosti kao crtu ličnosti. Autorka članka često u radu prolazi sa devojkama i ženama lezbejske orijentacije kroz proces učenja koji se tiče gradjenja partnerskih odnosa. Ponajviše, radi se o pitanjima autonomije partnerki unutar veze i potrebi da se postigne ravnoteža izmedju odvojenosti i povezanosti. U kontekstu nasilja, što je veća želja partnerke-žrtve da bude nezavisna i veća zavisnost partnerke-počiniteljke, veća je verovatnoća da će se počiniteljka služiti većim brojem nasilnih taktika i sa većom učestalošću. Nije retko da se kao priznanje vrednosti odnosa, zapravo merilo njegovog kvaliteta, vidi recipročna zavisnost. Prijavljeni incidenti fizičkog nasilja se tiču upravo "bitki" sa temom zavisnost vs. autonomija.

I na kraju, lezbejke koje saopštavaju češću upotrebu nasilnih taktika u konfliktima sa svojom partnerkom će saopštavati niži nivo samopoštovanja kao crtu ličnosti. Često, nisko samopoštovanje se navodi zajedno sa lošom predstavom o sebi, a u korelaciji sa jazom izmedju željenog i postignutog statusa u životu ("nedoslednost statusa"). Što je veći ovaj jaz, veći je rizik da će se posegnuti za nasilnim taktikama i time nasilje služi kao sredstvo prevazilaženja osećanja neadekvatnosti i gubitka kontrole nad svojim životom. Naspram pogleda na počiniteljke, strane statistike rasvetljavaju detaljnije predistoriju devojaka i žena koje su izložene nasilju, ukazujući na eventualna ranija iskustva verbalne, fizičke i seksualne viktimizacije, a u kontekstu nasilja protiv seksualno različitih. Pored toga, brojke ukazuju da sadašnja situacija nasilja u kojoj se zateknu može predstavljati i reviktimizaciju u pogledu na primarnu porodicu.

AKTUELNI TRENDovi I KOLIKO SU IZVORI POMOĆI LESBIAN-FRIENDLY ?

Neki od istorijskih događaja u kontekstu problema nasilja u Srbiji beleže se upravo u 2004. godini: država staje iza otvaranja i podrške skloništima za žene-žrtve nasilja, prve tri osobe koje je Predsednik Republike pomilovao su žene koje su ubile svoje muževe upravo nakon dugogodišnje izloženosti nasilju u braku. Radi se o dragocenim presedanima koji obećavaju ozbiljan tretman nasilja u porodici od strane države i važne poruke za sve heteroseksualne žene koje su žrtve nasilja.

Nasilje u porodici je tabu, lezbejski odnosi su tabu, nasilje u lezbejskim odnosima... Da li lezbejski partnerski odnos razumemo kao porodicu i kada lezbejski ljubavni odnos postaje porodica. U nedostatku zvanično priznatih

istopolnih brakova od strane države, koja vrsta prepoznavanja i priznanja npr. dugotrajnoj lezbejskoj vezi je potrebno da se desi da bi ovaj partnerski odnos dobio status "porodice"?

I umesto da je "porodica tamo gde je ljubav", korpus patrijarhalnih načela izmedju ostalog nalaže da je "porodica jednako deca", preciznije - njihovo radjanje. Time za ovo "društveno priznanje" bivaju uskraćene i heteroseksualne žene, odnosno heteroseksualni parovi, koji iz ma kog razloga nemaju decu i već su iskusili da većina ne prašta nikome. Za lezbejke i lezbejske parove je otvorena saradnja sa državom u kontekstu radjanja nezamisliva i praksa razvijenih zemalja je još daleko.

Medjutim, jedan od aktuelnih trendova izaziva mešavinu osećanja. Naime, pitanje je da li je "potrebno poslati poslednje upozorenje" državi u vezi novog Porodičnog zakona RS. Zakon (u svom usaglašavanju sa evropskim zakonodavstvom ili u realizaciji trenda alternativnog zbrinjavanja dece bez roditeljskog staranja, tzv. deinstitutionalizacije?) pruža novu mogućnost usvajanja dece od strane pojedinki / pojedinaca do 45 godina. Ovu mogućnost neće više imati samo heteroseksualni bračni parovi i otvara se jednaka mogućnost za pojedinke / pojedince, time i za lezbejke (i njihove partnerke), da zvanično preuzimaju roditeljsku ulogu. Kao i obično, do donošenja seta zakona koji regulišu istopolne zajednice, poruka države je dvostruka: možete usvojiti dete ukoliko ispunjavate sve one javno izlistane uslove, ali ipak nemojte tokom procedure usvajanja biti out! Ostanite skrivene/i, jer tako država/većina najuspešnije kontroliše seksualno različite!

Kod nasilja u heteroseksualnim partnerskim odnosima, usluge državnih ustanova i dalje beleže značajne nedostatke u razumevanju i pravilnoj asistenciji, zauzimaju stranu nasilnika, bivaju deo njegovog nasilnog obrasca, krive ženu, upućuju na mirenje i sl. Nameće se briga kako će onda pružiti adekvatnu uslugu lezbejki koja je izložena nasilju u svom partnerskom odnosu, počev od dileme da li će se ona obratiti, jer obelodanjivanje nasilja vodi sa sobom i osnovni coming out. Isto važi i za pomoć lezbejskom paru koji se obratio zbog nasilja u odnosu? I, zagledajući se u čl. 118a KZ RS koji nosi naziv "nasilje u porodici", usvojenom marta 2002., postavlja se pitanje ima li u ovom istinski revolucionarnom članu KZ mesta za lezbejski partnerski odnos ?

Slično je i pri prijavljivanju a) različitih zdravstvenih problema gde se devojke i žene lezbejske orijentacije gotovo uvek predstavljaju prema očekivanjima "kao da..." (su heteroseksualne) b) gay bashing situacija (premlaćivanja lezbejki I homoseksualaca) koje se ne prijavljuju, čak ni od strane lezbejskih /gej organizacija koje poseduju ova saznanja, c) itd.. Svakako da neprijavlјivanje prisutnih problema od strane organizacija koje se osnivaju za rad na pitanjima seksualno različitih pogoduje državnim ustanovama, time što se ne formira kritična masa prijavljenih problema da bi se vršile stvarne promene.

Ako će na svako od prethodnih pitanja neko reći da je kod nas prerano govoriti o osetljivosti zakonodavstva i prakse institucija za potrebe seksualno različitih, važno je zastati i preispitati sopstvene predrasude, stereotipe, otpore, sopstvene akcije isključenja Drugih, često sopstvenu mržnju prema različitim. Dopuštanje da lična iskustva nasilja i diskriminacije koja se dešavaju Drugima još uvek nisu “dovoljno dobar” pokretač za sopstvenu drugačiju akciju od dosadašnje, povlači potpunu odgovornost za odvijanje ovih zločina iz mržnje.

ZAKLJUČAK

Analizom nasilja u lezbejskim vezama, jasno je da se odmiče dalje od analize koja važi za heteroseksualni kontekst, drugim rečima da je odnos između moći i nasilja kompleksniji i kontradiktorniji nego što se mislilo. Problem nasilja u lezbejskim partnerskim odnosima prati neprepoznavanje, poricanje i pogrešno razumevanje, kako unutar samog odnosa, tako i od strane lezbejske zajednice, države i društva u celini. Teško je članicama lezbejske i feminističke zajednice i ženske scene uopšte (bile one lezbejke ili ne) da prihvate da među nama ima žena koje tuku i zlostavljaju žene.

Nije dovoljno razumeti dinamiku nasilja u heteroseksualnim vezama. Što se tiče tretmana ovog problema, primeniti okvir koji važi za heteroseksualne počinioce i njihove žrtve, bilo bi neadekvatno i pre uvećalo složenost, nego doprinelo procesu oporavka kod žene koja je izložena nasilju, a preuzimanju odgovornosti kod one koja vrši nasilje. Stres koji prati manjinske grupe i, u ovom slučaju, i internalizovane mizoginija i homofobija u okviru lezbejskog para - imaju posebno mesto u razumevanju problema. Usled nedostatka osnovne mreže podrške u privatnom okruženju seksualno različitih, veoma je teško izvršiti stvarnu promenu.

Postavlja se pitanje spremnosti države da se uhvati u koštac sa problemom nasilja u partnerskim odnosima / nasiljem u porodici i pitanje uskladenosti institucija sa specifičnostima egzistencije seksualno različitih osoba. Obzirom da značajno manjka lesbian-friendly pristup u državnim ustanovama, NVO sektor će ostati glavni izvor pomoći. Naprotiv, poražavajuća je zastupljenost homofobije među pomagačicama i pomagačima. Intervencija u slučajevima nasilja u lezbejskim partnerskim odnosima će ostati samo jedan od servisa koje nevladine organizacije, kao bezbedna mesta za marginalizovane društvene grupe, pružaju umesto države. Pred svim servisima, bez obzira kom sektoru pripadaju, je dug proces učenja u budućnosti.

*Autorka članka je 1998. godine u Beogradu izvela tročasovnu radionicu sa temom “Nasilje u lezbejskim partnerskim odnosima” kojoj su prisustvovala brojne aktivistkinje ženskih nevladinih organizacija. Ne može tvrditi da je u

medjuvremenu značajnije podignuta svest o ovom problemu, dok u praksi žene i devojke lezbejske orijentacije, nedovoljno prepoznavajući ih, saopštavaju situacije koje pripadaju kontekstu nasilja. Njihova lična iskustva su neprocenjiva i zahtevaju otvaranje ovog pitanja.